

УДК 316.774

Є. Романенко

КОМУНІКАЦІЯ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Здійснено концептуальний аналіз комунікації як необхідної складової розвитку сучасного суспільства. Охарактеризовано її структурну роль у функціонуванні окремих форм соціальної організації, вид її впливу на різні форми соціалізації в умовах модерного та постмодерного суспільства. Конкретизовано відповідні форми суспільного розвитку та їх вплив на динамізацію комунікативних процесів у сучасному суспільстві.

Ключові слова: комунікація, соціальна комунікація, комунікативні процеси, комунікативні засоби, суспільний розвиток, модернізм, постмодернізм.

Комунікація зумовлює виникнення нових інформаційних зв'язків, структур та механізмів впливу на розвиток сучасного суспільства, а відтак це приводить до зміни функцій формування та реалізації державної політики. Комунікація впливає на всі без винятку сфери суспільного життя, внаслідок чого виникає значна кількість проблемних питань у межах сучасної державно-управлінської науки. Серед таких питань найбільш актуальними є ті, які стосуються дослідження специфіки поширення комунікативних процесів на розвиток сучасного суспільства, що у підсумку призводить до трансформації різних ціннісних систем, на яких базуються відповідні ідеологічні доктрини формування державної політики.

У контексті цього аналізу особливої ваги набуває дослідження проблемних питань у сфері з'ясування місця та ролі комунікації у розвитку сучасного суспільства. Тобто тут принципово важливим питанням є дослідити, наскільки комунікація як соціальний феномен сприяє розгортанню соціокультурної динаміки суспільства, як трансформується суспільна свідомість у результаті розвитку відповідних комунікативних процесів. Розгляд цього питання безпосередньо пов'язується із аналізом розвитку суспільної комунікації, саме тому, найбільш ціннісним питанням є проаналізувати як розвиток суспільної комунікації сприяє формуванню нової моделі соціальної організації – комунікативного суспільства.

Метою статті є здійснити концептуальний аналіз теоретико-методологічної ідентифікації поняття комунікації як необхідної складової розвитку сучасного суспільства. Досягнення мети обумовлює вирішення таких завдань, а саме: охарактеризувати структурну роль комунікації у функціонуванні окремих форм соціальної організації, визначити тип її впливу на різні форми соціалізації в умовах модерного та постмодерного суспільства, конкретизувати відповідні форми суспільного розвитку та їх вплив на динамізацію комунікативних процесів у сучасному суспільстві.

Ще на початку 80-х рр. XX ст. японський вчений Е. Масуд охарактеризував комунікацію як економічну категорію та суспільне благо, яке впливає на розвиток всіх сфер суспільного життя [1]. Рівень розвитку комунікацій, на його думку, є критерієм суспільного прогресу, який забезпечується завдяки скороченню тривалості запровадження новацій, збільшенню швидкості циркулювання новацій та появі нових автоматизованих систем, покликаних продукувати динамічні процеси

розвитку суспільства. У даному контексті комунікація розглядається як важливий соціокультурний фактор розвитку суспільства, який впливає на формування суспільного світогляду, стилю мислення, поняття свободи та демократії. За цього, вчений наголосив на тому, що розвиток комунікації сприяє виникненню нової системи індивідуально-демократичних цінностей (сердечності, довіри, щирості), які змінили сутність сучасного виробництва, а також і вплинули на рівень розвитку суспільства. На переконання Е. Масуда, комунікація здатна змінити суспільний устрій, ієрархізуючи соціальну організацію вона сприяє інтенсифікації культурних зв'язків, мосовізації індустріального суспільства, уніфікації та стандартизації процесів формування відповідних державних ідеологій.

На думку, відомого німецького вченого Р. Мінца, “життя суспільства у стратегічному відношенні визначається комунікацією” [2]. За цього, він наголошує на специфічній детермінації у розвитку суспільства, яка проявляється через тотальну залежність динаміки суспільства від комунікації. У такому контексті вчений розглядає комунікацію як важливий елемент соціальної еволюції. Більше того, Р. Мінц, конкретизує функціональну роль комунікації у динамізації відповідних процесів соціальної еволюції. На його думку, “комунікація у сучасному суспільстві характеризується постійним примноженням, прискоренням та глобалізацією... кількість комунікацій безперервно зростає, їх почерговість невинно прискорюється, завдяки цьому все більше людей включаються в комунікативні процеси, взаємозв'язки між окремими комунікаціями стають все більш об'ємними, зростає віддалена дія комунікацій, мережі яких на сьогодні досягають глобальних масштабів”. Вчений концептуально доводить, що саме комунікація забезпечує осмислення нових проблем та знаходить нові шляхи їх вирішення, оскільки саме вона активізує інтенсивний процес перевірки всіх цінностей, ідей та знань на їх змістовність глибину та життєздатність. Саме це й призводить до безперервної соціальної еволюції, яка задає чіткі параметри зміни умов розвитку суспільства. Розроблена дослідником концепція комунікації як засобу розвитку сучасного суспільства здебільшого носить характер комунікативної революції.

Комунікація є стратегічним засобом розвитку сучасного суспільства, оскільки вона “відкриває нові можливості, які звільняють людей від попередніх обмежень, дефіцитів, систем соціального контролю та примусу... відбувається крах старих традицій, спостерігається відставання норм усталених у суспільному житті від сучасних тенденцій розвитку” [3]. З огляду на це, на думку А. Етціоні, комунікація має власну логіку та власну динаміку, які є дуже важливими у протистоянні відповідним викликам суспільного розвитку”, а відтак це сприяє відкритості суспільства. Більше того, стратегічну роль у розвитку суспільства відіграє саме відкрита комунікація, яка дозволяє розпізнавати притаманні йому проблеми з огляду на суперечності їх установленим світоглядним системам, які провокують ірраціональність та безсистемність.

У такий спосіб комунікація є своєрідним імперативом для діяльності людей. У результаті її впливу відбувається перебудова їх умов життєдіяльності та відносин між ними. Це свідчить про зародження нових комунікативних процесів, які змінюють вектор розвитку сучасного суспільства. Зміст цих процесів Р. Мінц проаналізував через відповідні парадокси, які характерні для його розвитку, серед них:

– парадокс інструментального активізму (завдяки комунікації, люди активніше впливають на оточуючий світ, аби у відповідний спосіб вирішити системно детерміновані проблеми);

– парадокс раціоналізму (завдяки комунікації старі знання постійно підміняються новими, кожне з яких відкриває широке поле непізнаного, інформація стає більш доступнішою, водночас зникає однозначність прийняття раціональних рішень);

– парадокс індивідуалізму (комунікація створює умови для максимальної реалізації свободи людини, водночас це породжує все більше конфліктів, які потребують встановлення більших обмежень для свобод громадян);

– парадокс універсалізму (комунікація забезпечує відкритість певної системи, яка у підсумку призводить до загострення конкуренції, а вона в умовах інформаційного суспільства сприяє утвердженню всезагальної рівності, коли з'являється дефіцит на нерівність).

У межах цього аналізу особливу увагу необхідно акцентувати на дослідженнях американського вченого М. Кастельса, на думку якого, комунікація як форма трансляції знання відіграє важливу роль у всіх суспільствах. У нашому випадку комунікація, становить “специфічний атрибут соціальної організації, який завдяки новим технологічним умовам, які з'явилися на даному історичному етапі розвитку, генерування, оброблення та передачі інформації стали фундаментальним джерелом виробництва та влади” [4] Більше того, вчений наголошує на утвердженні постіндустріальної та техноекономічної парадигми, відповідно до якої комунікація забезпечує соціальну еволюцію та призводить до утвердження нової моделі суспільства.

Комунікація особливо важливу роль відіграє у розвитку інформаційного суспільства, вона фактично стає його стратегічним ресурсом, здатним оптимізувати різні фактори виробництва на основі знань та інформації. З цього приводу цікавими є міркування Д. Белла, який комунікацію розглядає у ролі основного ресурсу суспільного розвитку [5].

У контексті аналізу цього питання в межах сучасної науки можна виокремити два підходи до розуміння комунікації як необхідної складової розвитку суспільства: інформаційно-технологічний та культурологічний.

В межах інформаційно-технологічного підходу розкриваються основні засоби та способи трансляції комунікації як основної рушійної сили суспільного прогресу. Здебільшого йдеться про технотронний розвиток, базований на комунікації як важливій складовій формування національної свідомості, національної ідеології, нових вузько-локальних смислів та цінностей. Підтвердженням цього слугує думка А. Костійної, на переконання якої “сенси історії, можна представити як специфічний процес розвитку комунікації, де зміст економічної, соціальної та культурної складових напряму пов'язані з характером та змістом комунікації у ролі циркулюючого в цьому суспільстві знання” [6].

Культурологічний підхід актуалізує роль культури як першопричини розвитку комунікативної системи суспільства у всіх сферах його життєдіяльності. В межах однієї соціокультурної системи комунікація є одним із інструментів “знакової фіксації реальності, кожному із яких відповідає певний рівень розвитку соціальності” [7]. Комунікація у такому її контексті сприяє розвитку відповідних форм міжкомунікативних зв'язків, а через це й оптимізації соціальної структури.

Відтак комунікація забезпечує формування нових соціальних систем, більш оптимальних стосовно до тих, які у попередні історичні періоди забезпечували передачу знань. На цьому, зокрема, наголошує З. Бжезинський, на думку якого комунікація дозволяє, з одного боку, протистояти дезінтеграції суспільства, а з іншого – забезпечує формування та утвердження найбільш сталих суспільно-ідеологічних систем [8].

Цікавий підхід у даному контексті також представлений М. Маклюеном, на думку якого “зміна епох в історії людства напряду залежить від зміни каналів комунікації, де інформаційна ера виступає однією із стадій розвитку засобів комунікації, де інформаційна доба (“електронна “галактика Макроні”), виступає однією із стадій розвитку засобів суспільства... сучасні електронні системи, поставляючи інформацію про середовище, “гармонізують” людські відносини, перетворюючи всю планету в “глобальне село”. Сучасна доба завдяки розвитку комунікацій дозволяє відновити порушений оральними та візуальними типами культури сенсорний баланс, рівномірно і більш “фізіологічно розподіляючи навантаження між зором та слухом, а також дозволяє людині перебувати у центрі подій та природно-емоційно реагувати на події у світі”. На думку Н. Маклюена “якісною специфікою сучасної стадії розвитку комунікації є її глобальність – перетворення комунікації у виробничу силу, що з необхідністю призводить до виходу за межі європейської соціокультурної системи і підпорядкування її новим глобальним тенденціям управління, пов’язаним із подоланням національно-державних кордонів та культурно-цивілізаційних просторів” [9].

Необхідно зауважити, що роль комунікації у розвитку суспільства є діалектичною, з одного боку, вона є стратегічно-інструментальним засобом розвитку суспільства, а з іншого – саме суспільство як певна соціальна реальність є одним із способів налагодження та розвитку певних комунікативних зв’язків. У такому контексті, вона є одним із найбільш ефективних способів налагодження відповідних комунікативних систем, які впливають на характер виробничої діяльності, форми міжкультурних відносин, тенденції історичного розвитку та специфіку соціальної структури суспільства. Завдяки цьому, на думку М. Постера стає можливим формування відповідних комунікативних систем як своєрідного базису для налагодження соціальних відносин та накопичення комунікативного досвіду [10].

Аналізуючи комунікацію як необхідну складову розвитку сучасного суспільства, американський вчений Д. Робертсон, показав як комунікативна революція впливає на якість культури та цивілізації, а відтак призводить до утворення нової соціальної реальності, яка забезпечує розвиток суспільства. Більше того, комунікативна революція, на думку вченого, призвела до виникнення нової інформаційної системи, яка у підсумку спровокувала нову технологію управління, яка приводить до створення сильної держави [11]. Це свідчить про те, що комунікація є основною детермінантою економічного, соціального та культурного розвитку.

Комунікація приводить до формування нової системи цінностей, відповідно до якої вирішуються певні соціальні завдання. У підтвердження цього О. Тоффлером розроблено кількісний критерій соціальної діяльності, який показав, як завдяки розвитку комунікації відбувається “подрібнення” процесів соціальної дестандартизації, в результаті чого конфлікти цінностей, які ймовірно можуть виникати у суспільстві можуть бути вирішені шляхом налагодження ефективної комунікації [12]. Відповідно до цього, комунікація як необхідна складова розвитку

сучасного суспільства забезпечує прискорення технічного прогресу, а відтак призводить до виникнення якісно нового суспільного стану. Більше того, на думку О. Тоффлера “комунікація створює ментальну модель дійсності, яка у підсумку приведе до утворення нової структури суспільного розвитку, базованої на нових формах соціальної взаємодії” [13]. Згодом вчений, синтезуючи зміст своєї концепції, логічно показав, що основним функціональним призначенням комунікації у розвитку суспільства є утвердження принципів інноваційного розвитку.

Аналізуючи комунікацію як засіб розвитку постіндустріального суспільства Ж. Ліповецькі чітко конкретизував її стратегічне призначення у даному процесі, звівши його до забезпечення безпеки громадян, підвищення рівня освіченості суспільства як визначального фактора, який дозволяє системно змінювати умови життєдіяльності людей. Більше того, вчений основну роль комунікації у розвитку суспільства розглядає через його демократизацію. Так, зокрема, “завдяки комунікації люди стають більш вільними у реалізації повсякденних потреб, у спілкуванні та освіті, у використанні вільного часу” [14].

Основним призначенням комунікації у розвитку сучасного суспільства є її інтегративний потенціал. З одного боку, комунікація покликана системно зорганізувати суспільство, з іншого – посилювати його інтеграційний потенціал. Відомий англійський дослідник А. Турен, доводить, що комунікація дозволяє чітко запрограмувати суспільство на відповідний тип розвитку, який гарантує рівновагу для функціонування його соціальної системи [15]. Завдяки цьому, пришвидшуються організаційні та технологічні зміни, запроваджуються новації, утверджуються адаптивні ідеології, здатні динамізувати соціально-економічний розвиток суспільства. Відтак це свідчить про те, що комунікація відіграє стратегічну роль у формуванні відповідної ідеологічної доктрини, яка забезпечує сучасний розвиток суспільства.

Подібною думки дотримується французький вчений Ж. Бодрійяр, на думку якого, “у сучасному суспільстві комунікація функціонує як системи, які створюють множинність інваріантів, альтернативні конструкції реальності, де смисл повідомлення нейтралізується та руйнується, де реальність підміняється симулятивними її знаками, які утворюють гіперреальність”. Конструюючи нову функціонально-смыслову роль комунікації вчений, зважає на те, що у всі часи модерну комунікація розглядалась передусім як джерело інформації про реальність, як спосіб розширення простору та часу, як засіб єднання людей, у добу постмодерну комунікація виконує функцію симуляції, характерну для сучасної культури, симуляції натовпу, історії, простору, часу, реальності та загалом симуляцію інформаційних систем” [16]. Це свідчить про те, що у постмодерний період різні комунікаційні системи створюють певні перепони для динамізації розвитку суспільства, підмінюючи її зміст штучно-симулятивними засобами. За таких умов, комунікація є специфічним засібом формування гіперреальності – “реального без реальності”.

Висновки

Таким чином, здійснений нами аналіз комунікації як необхідної складової розвитку сучасного суспільства дозволив чітко охарактеризувати її структурну роль у функціонуванні відповідних форм соціальної організації, дослідити тип її впливу на різні форми соціалізації в умовах модерного та постмодерного суспільства, а також чітко ідентифікувати як відповідні форми суспільного розвитку впливають на динамізацію комунікативних процесів. Водночас, комунікація та комунікативні

системи, які функціонують у практиці державного управління, не достатньою мірою дослідженні в межах сучасної адміністративної науки. Розроблення цього аспекту закладає перспективи для подальших розвідок у даному напрямку.

Література

1. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society [Text] / Y. Masuda. — Washington : [s. n.], 2005. — 456 p.
2. Munch R. Die Entfaltung der gesellschaftlichen Kommunikation / R. Munch // Munch R. Dynamik. der Kommunikationsgesellschaft Suhrkamp Verlag [Electronic resource] / R. Munch. — Frankfurt am Main : [s. n.], 1995. — Access mode : <http://www.academy-go.ru/Site/GrObsh/Publications/Munch3.shtml>.
3. Etzioni A. The Active Society [Text] / A. Etzioni. — N.-Y. : [s. n.], 1998. — P. 85.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество [Текст] / Д. Белл. — М. : Академия, 1999. — С. 95.
6. Костина А. В. Тенденции развития культуры информационного общества: анализ современных информационных и постиндустриальных концепций [Электронный ресурс] / А. В. Костина. — Режим доступа : <http://www.politlogia.narod.ru/ТЕМАТИКА/info-polbnika/kultura-Ю.htm>.
7. Танскотт Д. Электронно-цифровое общество: Плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта [Текст] / Д. Танскотт. — М. : [б. и.], 1999. — 654 с.
8. Бжезинский З. Между двумя эрами [Текст] / З. Бжезинский. — М. : [б. и.], 2009. — 467 с.
9. Маклюэн М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего [Текст] / М. Маклюэн. — М. : Академический проект, 2005. — 496 с.
10. Poster M. The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context [Text] / M. Poster. — Cambridge : Polity Press, 1990. — 387 p.
11. Robertson D. S. The information revolution / D. S. Robertson // Communication Pres [Text]. — 1990. — V. 17. — № 2. — P. 235—254.
12. Toffler A. The Adaptive Corporation [Text] / A. Toffler. — Aldershot : Gower, 2005. — 478 p.
13. Тоффлер Э. Шок будущего [Текст] / Э. Тоффлер. — М. : АСТ, 2008. — 560 с.
14. Липовецки Ж. Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме [Текст] / Ж. Липовецки. — [Б. г. : б. и.], б. г. — С. 161—165.
15. Touraine A. Pourrons-nous vivre ensemble? Egaux et differents [Text] / A. Touraine. — [S. p.] : Editions Fayard, 1997. — 567 p.
16. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть [Текст] / Ж. Бодрийяр. — М. : [б. и.], 2000. — 643 с.

Ye. Romanenko

**COMMUNICATION AS THE ESSENTIAL COMPONENT
OF MODERN SOCIETY DEVELOPMENT**

The conceptual analysis of communication as the essential component of modern society development is carried out. Its structural role in the functioning of certain forms of social organization is characterized, the nature of its impact on various forms of socialization in modern and postmodern society are investigated. The appropriate forms of social development and their impact on affecting the communication processes in modern society are defined.

Key words: communication, social communication, communication process, communication tools, social development, modernism, postmodernism.